

ROMEU I FIGUERAS, Josep. *Recerques d'etnologia i folklore*. Biblioteca Serra d'Or, 251. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000. 170 pp.

No hi ha dubte que en Josep Romeu i Figueras trobem la personalitat més completa de tota la història del folklore català, no tan sols per la síntesi dels substrats formatius que integra i l'amplitud dels seus interessos —del folklore filològic d'extracció romàntica fins a l'etnografia a la mane-

ra de van Gennep—, sinó també per la curiositat teòrica de què sempre ha fet gala—atent sense sectarismes a totes les aportacions útils, de Milà fins a Jakobson—, sense parlar de l'altíssima qualitat de les seves realitzacions. Romeu ha prestat idèntica atenció tant al vessant oral com a l'escrit de la “poesia popular” —per dir-ho amb l'expressió característica de l'escola herderiana— i calçat amb espartenyas d'excursionista s'ha mogut per les afraus pirinenques amb la mateixa desimboltura que pel no menys anfractuós i intricat territori dels cançoners catalans de tots els temps, des dels manuscrits medievals fins als fulls volanders i els impresos de tota mena dels segles xvi a xix, dels quals és un dels nostres màxims coneixedors.

La dedicació de Romeu al folklore, que s'inicia l'estiu del 1943 amb el seus primers treballs de camp al Ripollès sobre el Comte Arnau, és, amb la seva forçada ocultació i la seva irreprimible emersió, un eloqüent testimoni de la precarietat d'aquesta disciplina en el nostre panorama universitari: una brillant i prometedora carrera d'investigador en un terreny poc comú, iniciada el 1943 i que condueix a l'extraordinari *El mito de “El Comte Arnau” en la cançión popular, la tradición le-gendaria y la literatura* (Barcelona: CSIC, 1948) i a l'excel·lent síntesi *La nit de Sant Joan* (Barcelona: Barcino, 1953), resta truncada per altres dedicacions no menys valuoses però que s'imposen a la del folklore a causa de la seva major rendibilitat acadèmica fins que a començament de la dècada dels vuitanta, quan torna a reprendre l'interès públic pel folklore després del llarg parèntesi de la dictadura, l'antic folklorista reneix esplèndidament de les seves mai no del tot apagades cendres amb la publicació de *Materials i estudis de folklore* (Barcelona: Alta Fulla, 1993), que recull els treballs dispersos del període de 1943/53 i els complementa amb els de la nova fornada de 1983 a 1992.¹ *Recerques d'etnologia i folklore*, publicades a tan curta distància dels *Materials*, demostren que a punt de complir-se els seixanta de les seves primeres enquestes sobre el Comte Arnau, Josep Romeu continua fidel a la seva primera vocació amb onze treballs recents, vuit publicats entre el 1994 i el 2000 i tres inèdits.

Tal com succeïa els *Materials*, es palesa també en aquest nou volum el tribut d'homenatge que les noves generacions reten a l'autor en reconeixença del seu deganat moral en el terreny dels estudis folklòrics, encara que no n'hagin pogut ser deixebles, al qual respon l'autor amb tres pròlegs a sengles llibres de Joan Casanova i Joan Creus-Saumell sobre petits éssers fantàstics (*Més ràpids que el llamp, més vius que el foc*, 2000), Maria Conca i Josep Guia sobre proverbis catalans antics (*Els primers reculls de proverbis catalans*, 1996), i Carme Oriol sobre nadesles de mitjan segle xix a mitjan segle xx (*El cançoner nadalenc català del Principat de Catalunya*, 1995), totes tres guardonades amb el premi Serra Boldú (i publicats per l'Ajuntament de Bellpuig i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat), el jurat del qual Romeu ha presidit des de la seva creació. Un quart prefaci està dedicat a un treball de Dolors Sistac sobre cançons de pandero (*Les cançons de pandero o de tambor*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997), realitzat en gran part sobre materials recollits pel seu marit, Enric Farreny —desaparegut prematurament—, quan era alumne d'un curs de doctorat del Dr. Romeu a la Universitat Autònoma de Barcelona. Tots aquests treballs formen una bella collita de reconeixença que fa lamentar encara més que l'allunyament, primer, de la docència, i més tard les constriccions de la vida universitària no hagin estat favorables a un mestratge que no hauria deixat de donar esplèndids resultats.

A diferència del que succeïa el 1993, només un sol treball, el primer, “Recerca folklòrica: una experiència de camp” (1997), es basa en recerques antigues, en aquest cas dels anys 1950 i 1951 a Olot i la seva rodalía, que havien romàs inèdits aleshores i forma el darrer lliurament dels estudis sobre materials de la primera etapa que he assenyalat al principi. Aquest és també l'únic treball dedicat al folklore en la seva concepció àmplia, a l'anglesa, des dels cicles de la vida i de l'any fins a l'astronomia popular, que dintre de la trajectòria de Romeu se circumscriu a les recerques fetes en-

1. Deixo ara de banda els treballs sobre poesia popular escrita, que han estat recollits en diverses miscel·lànies d'autor (*Poesia popular i literatura*, Barcelona: Curial, 1974; *Estudis de lírica popular i lírica tradicional antigues*, Barcelona: PAM, 1993) i que fa poc han culminat amb el *Corpus d'antiga poesia popular* (Barcelona: Barcino, 2000), que l'autor devia a l'erudició catalanística.

tre 1948 i 1951 al Ripollès i a la Garrotxa, però en aquest cas l'autor aprofita la descripció dels antics materials per entreteixir-hi algunes reflexions de tipus metodològic.

La resta dels treballs es refereixen a temes literaris en els dos sectors preferits pel nostre formidable erudit odenenc: quatre a la poesia popular i dos a "mites", aquests darrers entesos com a personatges a l'entorn dels quals es catalitzen un grup de llegendes. En aquest darrer terreny, la recerca es proposa establir les correlacions entre la tradició oral i la literària. En el primer ("Cinc mites populars catalans i el seu correlat clàssic") es traça la relació entre les llegendes dels dracs de Coll de Canes i de Vilardell (tal com l'explica el fals Boades) i el mite de Perseu; entre el pastor Dalmau, de Rocallaura, i Ulisses enfrontat a Polifem; entre el Mariner de Sant Pau verdaguerià i un episodi de l'*Odissea*; entre la fundació del castell de Mataplana per part del Comte Arnau i la de Cartago per part de Dido; i finalment entre els follets i els lars romans com a genis domèstics. El segon ("El diable feiner i destructor: una llegenda igualadina i odenenca") estudia una llegenda singular protagonitzada pel Diable, al qual s'atribueix la dessecació d'un llac en el lloc on ara hi ha Igualada. Com assenyala Romeu amb excel·lent instint, aquest relat, conegut essencialment per fonts impreses des del 1884, presenta la singularitat de ser protagonitzat per un Diable feiner únic en comptes del col·lectiu habitual de menairons, i podria afegir-se que també és inhabitual el desenllaç, amb escassa tensió narrativa, amb el triomf del Diable, que s'endú l'ànima de l'incaut que ha subscrit el pacte amb ell. En la confrontació entre els dimonions insaciabement feiners i l'home, aquest és el que triomfa, ajudat habitualment per la muller (cas del grup de rondalletes AaTh 1175-1183), mentre que en les llegendes etiològiques amb intervenció del Diable hi ha dos models: el que escenifica una confrontació entre el Diable —en singular: el Maligne— i un ésser humà, en el qual la modificació topogràfica resultant és conseqüència del fracàs del Diable —i aleshores tenim un diable constructor: cas del pont del Diable (AaTh 1191), com ha vist molt bé Romeu— o bé la confrontació es produeix entre el Diable i Déu (les anomenades "llegendes dualistes", estudiades per Lixefeld), i el resultat —que no és mai, pel que jo recordo ara, una construcció o una modificació topogràfica— es deu aleshores a la derrota del primer. Aquí, però, el Diable / menairó executa el seu deure i es compleixen simplement les condicions del pacte: la dessecació del llac no va lligada al resultat de la narració, és a dir, no és un càstig al pecador ni una conseqüència del fracàs del Diable, i el desenvolupament és lineal i resulta mancat de tensió. Aquests detalls fan pensar més aviat en una llegenda etiològica composta amb elements heterogenis, una mica allunyadament de l'estricta economia pròpia de poètica oral.

Els quatre treballs restants són altres tantes reflexions sobre temes de poesia popular.

Romeu explora el món dels conjurs en vers, tan poc investigat, aplegant una rica sèrie d'elements, des de dades obtingudes en treball de camp propi o publicats per altres folkloristes moderns fins a conjurs del segle XVI (1568) passant per materials de l'edat mitjana provinents de visites pastorals dels bisbes de Barcelona (1304 i 1310) i Girona (1346) o d'una font notarial perpinyanesa (1397), tots els quals reben un detallat comentari filològic, imprescindible en textos d'aquesta mena. "Sobre conjurs folklòrics en vers" amplia notablement un treball de 1994 —Romeu no s'adorm mai sobre els resultats obtinguts— publicat a la *Revista de Catalunya*.

Els altres tres estan dedicats a la lírica. A "Influència de la lírica gallega en la catalana, particularment la tradicional", l'autor reprèn un tema que li és grat i el porta fora dels límits medievals. El darrer adjectiu, que com és sabut Romeu utilitza de manera molt diferent a l'escola menendezpidaliana, indica que no estem aquí davant de fenòmens folklòrics sinó de poesia popular escrita, des de l'enigmàtica *cantiga de amigo* trobadoresca del cançoner Gil, "Altas undas que venetz sus la mar", fins a una cançó rossellonesa en decasíl·labs "de gaita gallega" publicada a principis del segle passat. «L'espina»: temes i motius temàtics d'una cançó i un refrany folklòrics" (ampliació d'un treball aparegut el 1994 a la *MisceHània Germà Colón*) és una de les joies de la present col·lecció. Romeu desplega la seva admirable panòplia de recursos per comentar i analitzar exhaustivament, amb profitoses incursions al terreny de les literatures populars francesa i espanyola, el tema, la metàfora central —l'espina d'amor—, i el refrany d'una cançó coneguda pels folkloristes del segle XIX i recollida

a Tossa de Mar d'una informant més que centenària per una alumna d'un curs de doctorat impartit per ell el 1980/81. Finalment, Romeu dóna un comentari complet de “La filla d'Igualada”, balada recollida per Pau Bertran i Bros al seu Collbató natal i el completa amb una semblança del recollector, una de les figures més interessants del folklore vuitcentista. No serà superflu indicar, per insistir en les consideracions que he fet més amunt sobre el paper de Romeu en la recent represa dels estudis folklòrics, que l'estudi biogràfic que li serveix de base va ser inspirat per un elogi al recull baladístic del collbatonenc expressat al treball “Poesia popular i neopopularisme” inclòs a *Poesia popular i literatura* (1974), que el biògraf, que no havia estat alumne seu, va utilitzar al seu torn com a punt de partida per a la seva primera classe de literatura catalana popular en una universitat del país.

JOSEP M. PUJOL
Universitat Rovira i Virgili